

Huumattu hyvinvointivaltio

Pohdintoja pohjoismaisesta päihteiden sosiaalitutkimuksen konferenssista

JOHAN SANDELIN

Pohjoismainen päihdetutkimuslautakunta NAD järjesti 26.–28. huhtikuuta 2004 ”Globalisation, Youth Cultures and Drugs” -konferenssin. Se pidettiin Ruotsin Kalmarissa, idyllisessä pikkukaupungissa, jossa elämänmeno vielä tuntui rauhalliselta. Kauniiden vanhojen puutalojen reunustamat kadut olivat illan hämärtyessä jo miltei autioituneet ja hyvin säilyneen linnan vieressä sijaitsevalla hautausmaalla kyltti kertoi vieraille juoksemisen olevan kiellettyä. Tähän keitaaseen saapui tutkijoita mm. kaikista Pohjoismaista sekä Virosta, Liettuaasta ja Australiasta keskustelemaan globalisaation seurauksista ja uudesta huumetilanteesta.

Konferenssi alkoi Sam Inkisen kiinnostavalla esityksellä teknokulttuurista, jonka syntymää hän jäljitti 1980-luvun Detroitiin. Siellä kolme tiskijukkaa, Juan Atkins, Derrick May ja Kevin Saunderson, alkoi, Alvin Tofflerin tulevaisuusvisioiden innoittamina, kutsua house-suuntaista musiikkiaan teknoksi. Alvin Toffler oli jo 70-luvulla ennustanut, että yhteiskunta tulee kokemaan valtaisan rakenteellisen muutoksen sekä teknologisella että sosiaalisella tasolla ja tämän seurauksena ihmiset stressaantuvat, masentuvat ja tuntevat olevansa eksyksissä (Toffler 1972; Wikipedia, 2004a). Teknomusiikki levisi ja muuttui lyhyessä ajassa utooppisesta marginaali-ilmiöstä kaupalliseksi valtavirtailmiöksi, ja Inkinen kysyikin, eikö juuri tämä ole yksi globalisaation tunnuspiirteistä. Onko enää olemassa mitään, mikä ei ole valtavirtailmiö tai mistä ei pian tule sellainen.

Tämä muodostui minulle yhdeksi konferenssin keskeisimmistä kysymyksistä. Toinen kysymys, jonka monet tutkijat esittivät, oli, mitkä syyt ovat johtaneet uuteen huumekulttuuriin, jonka tutkijat

usein luonnehtivat hallituksi ja eri alakulttuureihin sidotuksi virkistyskäytöksi.

Inkisen esityksen jälkeen suomalainen tutkija Pekka Hakkarainen kysyi, mikä Inkisen mielestä erotti tämän päivän teknokulttuurin 1960- ja 1970-luvun hippikulttuurista. Vastaus, joka kokouksen kuluessa tuli yhä selkeämmin esille, oli, että teknokulttuuri päinvastoin kuin hippikulttuuri ei ole eikä (enää) pyri olemaanakaan valtavirtakulttuuria vastaan asettuva vaihtoehtokulttuuri. Teknokulttuurin tunnuspiirteitä ovat pikemminkin vahva usko teknologiaan ja pyrkimys menestykseen sekä yksityis- että työelämässä ja käsitys menestyksestä on tavanomainen (eteneminen työelämässä ja opinnoissa, varakkuus, statussymbolit, ulkonäkö, toisen sukupuolen osoittama arvostus, ystävät jne.). Muutamassa puheessa jotkut nuorisokulttuurit, joissa huumeiden käyttöä esiintyy, luonnehdittiin vaihtoehtokulttuureiksi, mutta muiden osallistujien kysymykset kyseenalaistivat nämä kuvaukset ja problematisoivat vaihtoehtokäsitettä.

Inkisen, Per Kristian Hildenin ja muiden tutkijoiden kuvaukset nuorisokulttuureista veivät ajatukseni L. W. Sumnerin kirjaan ”Welfare, Happiness and Ethics” (1996). Kirjassaan Sumner käsittelee kolmea keskeistä teoriaa siitä, mitä hyvinvointi on; ne ovat hedonismi, preferentialismi (halujen ja toiveiden maksimointi) ja perfektionismi ([yksilöllinen] pyrkimys täydellisyyteen). Koska nämä kaikki teoriat ovat ismejä – jonkin asian maksimointiin tähtääviä –, ne vaikuttavat liian yksinkertaisilta ja puutteellisilta. Kiinnostavaa kuitenkin on, että ne arvot ja aatteet, jotka konferenssin tutkijat liittivät kuvailemiinsa nuorisokulttuureihin, melkein poikkeuksetta voi joh-

taa jostakin – tai käytännössä ovat jokin – Sumnerin käsittelemästä teoriasta.

Airi-Alina Allaste, Sam Inkinen ja Philip Lander totesivat hedonististen arvojen olevan keskeisiä niissä nuorisokulttuureissa, joissa huumeet näyttelevät suhteellisen suurta osaa, ja Johanne Korsdal Sørensen puhui pyrkimyksestä laajentaa tavallista tunnemaailmaa antautumalla musiikille ja tanssille.

Hilden kuvasi keskeisiä arvoja huumeidenkäyttäjien uudessa kulttuurisessa ilmapiiirissä preferentialistisesti seuraavasti: henkilökohtaisten tavoitteiden, kunnianhimojen, potentiaalien ja toivomuksien toteuttamisen tavoittelu. Merete Melum puhui vuorostaan kokemuksen keräämisestä symbolisena pääomana ja Kati Rantala puhui äärikokemuksista.

Rantala, Hilden ja Allaste puhuivat myös arvoista, jotka voidaan luokitella perfektionismiksi: itsensä kehittäminen, kuntosaliharjoittelu, henkinen kasvu, kauneus, terveys ja menestyminen.

Tunnusomaista näille kaikille arvoille on se, että ne muodostavat vastapainon niille askeettisille arvoille, jotka ovat keskeisiä kristinuskossa ja jotka ovat olleet monien aikakautemme suurten ajattelijoiden – kuten Sigmund Freudin, Friedrich Nietzschen ja Ludwig Feuerbachin – hyökkäysten kohteena. Tunnusomaista näille arvoille on myös se, että ne ovat yhdenmukaisia tämän päivän valtakulttuurin arvojärjestelmän kanssa, joskin ne ovat hieman kärjistettyjä.

Tämä tarkoittaa sitä, että syitä huumeiden käyttöön ei välttämättä pidä etsiä pelkästään nuorisokulttuureista, vaan myös nykyisestä yhteiskunnastamme ja vallitsevasta globaalista järjestelmästä. Lander sanoikin Kirsten Verkooijenin esityksen yhteydessä toivovansa laajempaa näkökulmaa, niin että Verkooijenin tutkimus ei jäisi pelkäksi nuorisokulttuurien kritiikiksi vaan olisi myös vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän kritiikki. Hän korosti yhteiskuntakriittisen näkökulman tärkeyttä ja lupasi keskustellessamme, että hänen tulevaan kirjaansa sisältyy yhteiskuntakriittinen kappale.

Tästä laajemmasta näkökulmasta myös Hildenin kysymys, miksi keskitymme laittomiin huumeisiin laillisten sijasta, tuntuu relevantilta ja tärkeältä. Voimme esittää kysymyksen, miksi lääkärin määräämien nk. onnellisuuspillereiden käyttö on lisääntynyt niin voimakkaasti viime vuosina, mutta voimme myös kysyä, mistä tämä kehitys kertoo.

Huumeet hyvinvointivaltio

Viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana nk. onnellisuustutkimukset ovat lähestulkoon muodostaneet uuden tieteenalan. Kun objektiiviset mittausvälineet, kuten bruttokansantuote ja UNDP:n Human Development Index¹, ovat olleet kasvavan kritiikin kohteena ja ne on todettu liian yksinkertaisiksi ja puutteellisiksi, ovat onnellisuustutkimukset valloittaneet alaa. Monissa onnellisuustutkimuksissa vertaillaan eri maiden kansalaisten itse arvioitua onnellisuustasoa. Onnellisuustutkimuksien tulokset ovat sikäli kiinnostavia, että teollisuusmaiden väestö ei keskimäärin näytä olevan onnellisempi kuin kehitysmaiden väestö² (Hoffman 1997). Keskimäärin onnellisuus USA:ssa, Japanissa ja Ranskassa ei myöskään lisääntynyt vuosina 1946–1990, ja David Myersin tekemä tutkimus osoittaa, että erittäin onnellisten määrä USA:ssa on vähentynyt hieman vuosina 1957–2002 (Diener & Suh 1997, 200–213; Bond 2003, 43). Kun lisäksi otetaan huomioon eri psyykenlääkkeiden käytön voimakas kasvu länsimaissa, kuva näyttää vielä synkemmältä. Yksilöllinen onni on kulttuurissamme keskeinen arvo, jota pyrimme aktiivisesti edistämään. Kirjakaupat ja kirjastot ovat täynnä kirjoja ja lehtiartikkeleita siitä, miten voimme kasvattaa hyvinvointiamme ja tulla onnellisemmiksi. Lääkärit määräävät yhä useammin lääkkeitä niille, jotka potevat masennusta tai eivät tunne oloansa hyväksi. Kun sitten itse arvioimme onnellisuuttamme, ei tulos kuitenkaan ole parempi kuin köyhissä maissa. Itse arvioitu onnellisuus ei tietenkään ole objektiivinen mittari siitä, miten onnellisia kansalaiset todella ovat, mutta voisi pikiminkin olettaa, että tulokset vääristyisivät länsimaiden eduksi ottaen huomioon mm. sen, että

¹YK:n kehitysohjelma UNDP on vuodesta 1990 lähtien julkaissut vuosittain raportin "Human Development Report", joka sisältää HDI-indeksin (Human Development Index). Se koostuu kolmesta kertoimesta: 1. reaalin bruttokansantuote/henkilö, 2. odotettu elinikä ja 3. koulutustaso kuvaava kerroin. Luku- ja kirjoitustaitoisten määrä muodostaa kaksi kolmasosaa viimeksi mainitusta kertoimesta ja yksi kolmasosa muodostuu ala-asteen, yläasteen, lukion, korkeakoulujen ja yliopistojen opiskelijoiden määrästä.

²Tähän tulokseen päätyivät mm. David Myers ja Ed Diener tutkimuksessaan subjektiivisesta hyvinvoinnista ja subjektiivisesta onnellisuudesta eri maissa (ks. Hoffman 1997). Tutkijat kävivät yhdessä läpi tuhat eri maissa tehtyä tutkimusta, jotka käsittelivät 1,1:tä miljoonaa ihmistä.

onnellisuus kulttuurissamme yhdistetään menestykseen ja että useimmat vastaajista luultavasti haluavat antaa itsestään kuvan menestyvänä henkilönä – ja uskotella itsellensä olevansa menestyvä.

Tämä johtaa kysymyksiin, mitä laillisten psyykenlääkkeiden käytön voimakas kasvu osoittaa ja kertooko samaan aikaan melkein yhtä voimakkaasti kasvanut huumeiden käyttö osittain samoista asioista. Itämaisessa viisaudessa tarjotaan usein erilaisia henkilökohtaisia strategioita sisäisen tyytyväisyyden saavuttamiseksi aikoina, jolloin ulkoiset olosuhteet syystä tai toisesta eivät ole tyydyttäviä. Voivatko laillisten psyykenlääkkeiden käyttö ja siinä tapauksessa mahdollisesti myös huumeiden käyttö olla indikaattoreita, jotka tulisi ottaa huomioon onnellisuustutkimuksissa? Voiko olla niin, että näiden käytön lisääntyminen osoittaa yhteiskunnan olevan jollain lailla epäsuotuisa tai epäinhimillinen? Voivatko myös jotkut nuorisokulttuurit indikoida tätä? Monet teknokulttuurin perustajista näkevät teknon olevan tulevaisuushokin tuote ja seuraus ahdistuksesta jälkiteollisessa yhteiskunnassa (Wikipedia, 2004b).

Miten on muiden hyvinvointiteorioiden – preferentialismin ja perfektionismin – laita? En ole nähnyt empiirisiä tutkimustuloksia siitä, miten yhteiskunnat pärjäisivät näiden teorioiden arvoasteikoilla, mutta voimme vain arvailla, että länsimaat tällaisissa tutkimuksissa pärjäisivät suhteellisen hyvin. Kansalaiset voivat tuskin muissa maissa tyydyttää yhtä paljon halujaan ja toivomuksiaan kuin me länsimaalaiset voimme ja tuskin köyhimpien maiden kansalaiset ovat keskimäärin yhtä menestyviä (meidän arvoasteikollamme) ja yhtä huoliteltuja kuin me. Mutta pohiitsemme syvemmin voimme nähdä tässä myös mahdollisen varjopuolen. Tähtäämme onnellisuuteen ja otamme lääkkeitä ja huumausaineet avuksi, jos olemme onnettomia, tyydytämme siis suuressa määrin halujamme, mutta ovatko ne todella meidän omia halujamme tai ovatko ne markkinoiden kehittämiä. Pyrimme täydellisyyteen, mutta miten saavutamme sen – kauneusleikkauksin ja steroidein. Kohtaamme kysymyksen, onko kaikki yhtä suurta illuusiota, jos yhteiskuntamme on psyykenlääkkeiden ja massatuotettujen valmiiksi tehtailtujen ärsykkeiden ja vaihtoehtojen huumaanuttama. Elämme kollektiivisessa itsepetoksessa, tapahtuvatko luonnonriisto ja ympäristön saastuttaminen ilman, että edes meidän sukupolvemme saa siitä mitään olennaisesti hyvää?³

Mutta onko asian laita tosiaankin näin synkkä? Käytämmekö laillisia ja laittomia ”onnellisuuspilvereitä” keinona saavuttaa onnellisuutta ja tyydytystä aikana, jolloin raitis yhteiskunta ei kykene näitä tunteita ja olotiloja tarjoamaan? Vai onko pikemminkin niin, että pyrimme onnellisuuteen kaikin tavoin keinoja kaihtamatta? Onko huumerippi vaihtoehto vai pelkästään yhdenlainen matka muiden joukossa vai täydentävä osa kokonaisuuselämäyksestä? Kysymys siitä, mitkä ovat perimmäiset syyt huumeiden käyttöön nuorisokulttuureissa ja miten yleisiä nämä syyt ovat, jää auki. Johanna Svenssonin yhteenvetopaperissa, jota hän ei valitettavasti koskaan esittänyt, haastatellut ruotsalaiset nuoret sanoivat, että tärkeintä on olla kiinnostunut monista asioista ja omata päämääriä; syy huumeiden käyttöön ei ole se, ettei elämässä ole muuta sisältöä tai että olemassaolo tuntuu tyhjältä.

Kotimatka

Matkustaessani kotiinpäin annan katseen levätä kauniissa kulttuurimaisemissa. Miten ihanaa on elää maaseudulla, ajattelen, mutta miten vaikeaa se toisaalta on, jos haluaa elättää perheensä akateemisella työllä. Kun juna liukuu Tukholmaan, rumat harmaat betonitalot työntyvät joka puolella ylös maasta. Näen yksinäisen ihmisen, joka jostain syystä on eksynyt ja joutunut kolmen ison tien väliselle kapealle viheriölle. Ajattelen: Miksi nämä älyllisten keskittymien – (suur)kaupunkien – talot ovat niin rumia, eivät ne olleet rumia antiikin Kreikassa. Astun junasta ja törmään vastaan kävelevään ihmismuuriin. Kalmarissa olin joku, Kalmarissa tunsin suuren osan osallistujista ja olimme yhtä ryhmää. Mutta täällä en ole mitään ja luulen ymmärtäväni, että itsensä näkeminen johonkin erityiseen ryhmään kuuluvana, mikä tutkijoiden mielestä on tyypillistä nuorten keskuudessa, ehkä on strategia selvitä yksinäisyyden tunteesta, joka voi tulla yhteiskunnassa, jossa yksilöllisyyttä korostetaan samanaikaisesti, kun yksilö on vieraiden suurten ihmisjoukkojen ympärillä.

³Jotkut objektiiviset hyvinvointi-indikaattorit tukevat tätä pessimististä oletusta. Rikkaissa maissa kansalaiset tekevät enemmän itsemurhia 100 000:ta asukasta kohti kuin köyhimmissä maanosissa (Diener 1995). Sen lisäksi rikkaissa maissa useampi ihminen 100 000:ta asukasta kohti kärsii depressiosta ja on skitsofreenikkoja (Murray & Lopez 1996, 602–608).

röimänä. Kaikissa kulttuureissa ei ole näin, kaikialla ei ole metropoleja. On esimerkiksi kieliä, kuten kree, innu, ojibwa ja mikmaq, jotka eivät sisällä sanaa minä. Jos näillä kielillä halutaan sanoa ”näen sinut”, pitää sanoa esimerkiksi ”olet näkyvissä”. Mutta miten kauan nämä kielet, jotka heijastavat niin erilaista elämänkatsomusta, tulevat pysymään hengissä? Globalisaation vaikutuksesta häviää nykypäivänä noin kaksi kieltä viikossa (Nordin 2004, 10).

David Moore Australiasta aloitti esityksensä sanomalla, että toisilla on pessimistinen ja toisilla optimistinen kuva globalisaatiosta. Ne, joilla on pessimistinen näkökulma, näkevät globalisaation johtavan kasvavaan homogeenisuuteen ja monokulttuuriin. Ne, joilla on optimistinen näkökul-

ma, näkevät päinvastoin globalisaation johtavan heterogeenisuuteen. Jos näin on, olen itse sekä pessimistinen että optimistinen: pessimistinen globaalissa perspektiivissä, koska mielestäni ei voida kieltää peruuttamatonta maailman kattavaa kulttuurisen ja biologisen heterogeenisuuden vähenemistä, mutta optimisti paikallisessa perspektiivissä, koska näen, että alueellinen heterogeenisuus vielä voi lisääntyä. Tämä siksi, että viime vuosisadoilta lähtien syntyneet yhteydet yhteiskuntamme ja omaleimaisten kulttuurien välillä vielä tarjoavat historiallisesti ainutlaatuisen kulttuurisen rikkauden, jonka toivon mukaan säilytämme hyvin, niin että myös tulevat sukupolvet voivat siitä iloita ja hyötyä.

KIRJALLISUUS

- BOND, MICHEL: The pursuit of happiness. *New Scientist* 180 (2003), 40–43
- DIENER, ED: A Value Based Index For Measuring National Quality of Life. *Social Indicators Research* 36 (1995), 107–127
- DIENER, ED & SUH, EUNKOOK: Measuring Quality of Life: Economic, Social and Subjective Indicators. *Social Indicators Research* 40 (1997), 189–216
- HOFFMAN, OLE: Tasan eivät käy onnen lahjat. *Tieteen kuvalehti* 4 (1997), 46–47
- MURRAY, CHRISTOPHER & LOPEZ, ALAN: *Global Health Statistics – A Compendium of Incidence,*

- Prevalence and Mortality Estimates for over 200 Conditions.* USA: Harvard University Press, 1996
- NORDIN, TORGNY: Världen blir fattigare när ett språk dör. *Svenska Dagbladet* 24.4.2004
- TOFFLER, ALVIN: *Future Shock.* London: Pan Books, 1972
- WIKIPEDIA, THE FREE ENCYCLOPEDIA. Internet-osoite: http://en.wikipedia.org/wiki/Alvin_Toffler (viitattu 7.5.2004). 2004a
- WIKIPEDIA, THE FREE ENCYCLOPEDIA. Internet-osoite: http://en.wikipedia.org/wiki/Techno_music (viitattu 7.5.2004). 2004b.